

Dos cançoners de primera mà

Text > JOSEP PUJOL I COLL

Hi hauria d'haver un llibre d'aquesta mena a cada casa. Això és el que hom pensava des de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, aquella iniciativa monumental iniciada el 1922 per recollir tot el corpus de cançons tradicionals que encara «vaguen esquerpes per les nostres contrades», tal com proposava el seu mecenes, Rafel Patxot. Un cop aplegades, es podrien transformar en petits cançoners comarcals que retornessin al poble el que havia sorgit del poble. Al cap d'un segle, doncs, Lilitana Tomàs ha tancat el cercle amb aquestes dues edicions germanes.

El *Cançoner de les Planes* forma part de la «missió» que Joan Tomàs i Joan Llongueres van dur a terme per diversos pobles de la Selva i la Garrotxa el 1922. Els missioners s'hi instal·laven, buscaven cantadors, en superaven la malfiança i en transcrivien amb paciència la lletra i la música. A les Planes van aconseguir cent vuitanta-sis cançons, tota una fita. El de l'Alt Empordà correspon a una altra missió de Joan Tomàs amb el jove Lluís M. Millet, el 1927, per diversos pobles de la zona, on van recollir cinc-centes setze cançons, no totes publicades en aquesta edició. Els recopiladors també tenien l'obligació d'escriure unes memòries sobre

les circumstàncies de la recollida, així com dels informants, amb foto inclosa. L'editora ha tingut l'encert d'aplegar-ho tot a les publicacions, cosa que les enriqueix enormement. Més afegim: en un, la crònica de «Les Planes 1922», una sèrie de concerts en què es van recuperar les cançons garrotxines entre el 2006 i el 2011; en l'altre, un article coetani de Josep Pous i Pagès sobre l'Obra del Cançoner per l'Empordà. I encara més encerts: entrellagar la memòria de la missió empordanesa amb la correspondència de Tomàs i Millet. Després de llegir-la, penso que, d'aquests aventurers caçacançons, encara hi ha una novel·la pendent.

I després venen les cançons. Tot i els principis omnívors de l'Obra del Cançoner, els missioners detestaven els valsos, les americanes i els romanços: massa recents, massa urbanites, massa impurs. Tanmateix, de les recollides n'hi ha de meravelloses, de poca-soltes, d'incomprensibles, de venerables. Fa la sensació que, quan s'hi posaven, els transcriptors es mostraven curiosos, honestos i humils, respectant ritmes d'amalgama molt irregulars, barreges de català amb un castellà molt creatiu, els buits en la memòria dels cantadors... tot sense estilitzar ni maquillar. També van enregistrar les veus

TOMÀS I ROCH, Lilitana (ed.). *Cançoner de l'Alt Empordà recollit el 1927 per Joan Tomàs i Lluís Millet*. [S. l.]: Lilitana Tomàs i Roch, 2024. 344 p.
TOMÀS I ROCH, Lilitana (ed.). *Cançoner de les Planes d'Hostoles 1922*. Les Planes d'Hostoles: Ajuntament de les Planes d'Hostoles: Diputació de Girona, 2023. 305 p.

amb alguns cilindres de cera, avui malaguanyats en la gran majoria.

Potser ho hauríem d'haver dit abans: l'editora és la neta de Joan Tomàs i va ser comissària de l'Any Joan Tomàs el 2021, tot reivindicant la seva faceta de músic integral i de gran recopilador de cançons: més de deu mil, xifra que el converteix en un dels principals col·laboradors de l'Obra del Cançoner. Lilitana Tomàs en va aprofitar l'embranchida per ser, encara ara, una gran ambaixadora del seu avi i la seva obra: en manté viu el completíssim web, el canal de YouTube i un butlletí d'informació; canta i en fa tallers. I per acabar, un suggeriment: ja que l'arxiu en línia Càntut (Premi Nacional de Cultura) és una digna continuació dels ideals de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, no estaria bé que aquests esforços s'hi enllacessin d'alguna manera?

gràfic, el fotògraf Francesc Guillaumet (Figueres, 1956), no necessita presentació. Els textos que acompanyen cada imatge són obra del realitzador i guionista Felip Solé i de l'historiador i escriptor figuerenc Enric Pujol, que fins al 2021 va ser el director del Museu Memorial de l'Exili a la Jonquera. Tots dos han publicat treballs sobre la retirada republicana, fins i tot conjuntament: són, doncs, uns coneixedors del tema excel·lents.

Al final del llibre hi ha una quinzena de fotografies molt poc conegudes de Philippe Gausson (1911-1977), membre del Comitè Nacional Catòlic francès, que va seguir durant aquells dies els exiliats mentre feien camí cap

a l'interior de França. Amb les seves imatges, el relat gràfic puja de to: ja no és un paisatge o uns edificis actuals amb vestigis del passat el que veiem, sinó persones, cares, reals i diverses, de mainada, dones, soldats, gendarmes...

Per completar els textos, cada capítol s'encapçala amb un mapa del recorregut que s'hi tracta, amb les indicacions de com accedir-hi i què hi trobarem tot resseguint-lo. Perquè les rutes de l'exili van ser diverses a banda i banda de la ratlla que els exiliats van creuar amb l'amargor de deixar la seva terra i amb l'esperança de trobar-ne una d'acolliment. Una frase que ens resulta familiar...

GUILLAMET, Francesc; SOLÉ, Felip; PUJOL, Enric. *Paisatges de la retirada*. Figueres: Brau Edicions, 2024. 171 p.